

Az alagút bejárata

View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

provided by Research F

PAPP GERGELY

Kulcsszavak: stratégia, agrár- és élelmiszer-gazdaság, termelők, döntéshozók.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Megállapítható, hogy a tanácskozáson résztvevők véleménye a fundamentális kérdésekben közel esik egymáshoz, bár vannak még különbségek, főleg a javasolt megoldásokban. Ez – az elmúlt két évtizedet figyelembe véve – mindenképpen haladásnak tekinthető. Elmondható, hogy a komoly gondok és problémák összefogásra serkentik a közösségeket. Mindenki érzi, hogy a jelentős agrártradíciókkal rendelkező hazai élelmiszer-gazdaság a jelenlegi pályán maradva alapanyag-termelő agrár-bérmunkás országgá válhat, elvesztve versenyképességének maradékát is, teljesen kiszolgáltatva, míg az ágazat jövedelemtermelése – jó esetben is – csak a túlélésre elegendő. Elmondható, hogy még nem látható a „fény az alagút végén”, de már formálódik, hogy hol is van az az alagút, amin végig kellene haladni. A vita, illetve a mostanában napvilágot látott elemzések megmutatták az alagút bejáratát, az MTA Agrártudományok Osztályának szervezésében létrejövő stratégiának kellene megmutatni azt, hogy hogyan lehet ezen az alagúton a legkevesebb veszteséggel, a legnagyobb nyereséggel, a leggyorsabban átjutni úgy, hogy a hozott döntések eredményeként egy olyan magyarországi mező- és élelmiszer-gazdaság jöjjön létre, amelyet a rendszer-változás után megálmodtak.¹

BEVEZETÉS

A Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya Agrárközgazdasági Bizottsága és a „falu” folyóirat Szerkesztőbizottsága 2009. február 19-én tanácskozást rendezett az „Agrárstratégiánk kritikus kérdései” témakörben az Agrárgazdasági Kutató Intézetben. A rendezvény felkért előadói voltak: Csáki Csaba akadémikus; Udovecz Gábor, az AKI főigazgatója és Róna Péter c. egyetemi tanár. A tanácskozás – amelynek támogatója a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium – alapvető célja irányvonal és keret meghatározása az agrár- és élelmi-

szér-gazdasági stratégiához, amit az MTA Agrárközgazdasági Bizottsága még az év folyamán kíván lezárni. A stratégia különösen időszerű, mivel a külső körülmények (világ gazdasági válság, KAP-reform), a mezőgazdaságot érintő folyamatok (bioüzemanyag-gyártás, géntechnológia), a belső struktúrák drasztikus átalakulása az elmúlt években (állattenyésztés visszaesése) új, és nemcsak a termelők számára kiszámíthatatlan környezetet teremtett. Az ágazat összes szereplője – a termelők-től a feldolgozókon, kutatókon át az ágazatot irányítókat – szükségét érzi, hogy valamiféle iránymutatás készüljön legalább a kritikus kérdésekben. A megosztottság –

¹ Az összeállítás műfajilag ugyan nem tanulmány, de a témakör logikus kapcsolódása, az áttekintés színvonala miatt a „Tanulmány” rovatban adjuk közre. (Cs. L.)

amely valljuk be, erősen jellemezte az elmúlt két évtizedet – ellenére napjainkban már mindenki egyetért abban, hogy baj van, az ágazat nem azon a pályán mozog, amire a tradíciója és adottsága predesztinálná. Ez az a pont, ahol az MTA Agrártudományok Osztálya Agrárközgazdasági Bizottsága kezdeményezhet egy olyan agrár- és élelmiszer-gazdasági stratégiát, amely megfelelő irányba terelheti a termelők és döntéshozók gondolkodását, keretet adhat és irányt mutathat a legfontosabb kérdésekben.

A megbeszélést *Solti László* akadémikus, az MTA Agrártudományok Osztályának Elnöke nyitotta meg, aki előszavában leszögezte, hogy a cél egy átfogó mezőgazdasági, illetve élelmiszer-gazdasági stratégia megalkotása még az év folyamán.

FOGLALKOZZUNK A JÖVŐVEL!

Az első felkért előadó, *Csáki Csaba* akadémikus bevezetesként két, a vitát érintő kitételezt tett:

- Egyrészt a vita és így a stratégia a jövőről és ne a múltról szóljon, vagyis a régi sérelmeket és nézeteltéréseket tegyék félre.

- Másrészt az agrárstratégia célja, amire véleménye szerint válaszolni szükséges, a természeti adottságok hasznosítása és a mezőgazdasági termelők jövedelmének biztosítása.

Ezt a két kitételezt előre bocsátva, látva a rendkívüli sebességgel és mértékben változó nemzetközi piaci környezetet, valamint az EU magyar mezőgazdaságra gyakorolt hatásait és követelményeit, szükségessé vált az agrárfejlődést megalapozó stratégia kimunkálása. Ennek három fő lépése a következő

- (1) agrárérdekeink elemzése, egy átfogó agrárpolitikai keret létrehozása;

- (2) az ágazatok jövőjét meghatározó speciális stratégiák megalkotása;

- (3) végül a termelési tényezők és az élelmiszer-feldolgozás konkrét fejlesztési terveinek elkészítése.

Az átfogó agrárpolitikai keret alapjai, legfontosabb pillérei az alábbiak:

- *A támogatások* az agrárgazdaságban alapvető fontosságúak, ezért kulcskérdés a KAP jövőjéről szóló vita. A jövő agrárpolitikájában egyrészt el kell felejtetni a „one fits to all” alapelvet, mert differenciált agrárpolitika szükséges, másrészt az ágazat támogatásának társadalmi elfogadottságát objektív tájékoztatással szükséges javítani.

- *A versenyképesség javítása* csak a földhasználat hatékonyságának elősegítésével, a szabályozási gyakorlat rugalmasabbá, versenyképesség-centrikusabbá tételével, valamint a tudomány, az innováció gyors gyakorlati alkalmazásával érhető el.

- *A mezőgazdaság és a piacok kapcsolatának újraformálásában*, az átalakuló piaci viszonyok miatt, egyre fontosabb szerep jut a szövetkezésnek, a horizontális koordinációnak. Emellett szerencsés lenne az élelmiszer-előállítók és a kereskedelmi láncok kapcsolatában érezhető feszültségek oldása is.

- *Állásfoglalás néhány, de legalább két kritikus kérdésben.* Például egy nettó agrárexporttal rendelkező és egy jelentős gabonatermelési potenciállal rendelkező ország, mint amilyen Magyarország, valóban a legkonzervatívabb pozíciót kell hogy elfoglalja az agrárliberalizálási kérdésekben, lehet-e teljesen elzárkózó GM-kérdésben? A bioüzemanyag-előállítás valóban megoldást jelent-e a gabonafeleslegek levezetésére egy országban?

- *Az állam és a magánszféra együttműködésében* egyre kevésbé a közvetlen beavatkozás, hanem egyre inkább a biztonságos és egészséges élelmiszer biztosítása, a piac intézményi feltételeinek fejlesztése az állam feladata.

- *A mezőgazdaság és vidék új szintézisében* a vidék nem mezőgazdasági jellelű szektorai is szerves egységet alkotnak a mezőgazdasággal, ezért fontosak a helyi kezdeményezések és a kis közösségek sze-

repének erősítése a vidék felzárkóztatása érdekében.

- *A vidék fizikai és szociális infrastruktúrájának kiemelt fejlesztése* nélkül elképzelhetetlen a mezőgazdaság fejlesztése.

TÉNYEK ÉS DILEMMÁK

Udovecz Gábor arra hívta fel a figyelmet, hogy az Intézet által 2007 végén készített előrejelzések két scenárióját vázoltak fel 2013-ig, egy „A” pályát és egy ennél kedvezőbb „B” pályát. A két pálya közötti különbség kézzelfogható: míg a „B” pályán a reáljövedelmek egyértelmű növekedést mutatnak, addig az „A” pálya egyfajta stagnáló, túlélő perspektíva, ami szinte az összes ágazatban a termelés szinten maradását, sőt egyes esetekben a 2007-es bázishoz képest némi csökkenést mutatnak. Ezzel szemben a „B” pálya – amely egy sokkal innovatívabb, tudásigényesebb, kockázatvállalóbb magatartás feltételezését jelentette – minden szektor esetében a növekedés (25-40%) ígérését hordozza. Napjainkra a „B” pálya megvalósulásának – egyébként is ingatag – esélyei azóta egyértelműen tovább romlottak, megvalósítása nem reális, néhány ágazatban gyakorlatilag megvalósíthatatlan. A megtermelt gabona a felhasználói kapacitások hiányában – mivel a beharangozott bioetanolgyárak nagy része nem valósult meg, az állattenyésztés pedig folyamatos csökkenést mutat minden erőlködés ellenére, valamint az exportálási lehetőségek problémája miatt – egyelőre inkább problémának tűnik, mint kitörési pontnak. A belföldi piacon a kiskereskedelemben folytatódott a hazai előállítású termékek térvesztése, a 2004. évi 5-10 százalékról jelenleg 25-30 százalékra nőtt az importtermékek részaránya. Ezek a folyamatok – a pénzügyi és gazdasági válsággal együtt – sürgetik az agrárstratégia, egy iránytű megalkotását. Az AKI, az Agrárkamarával együttműködve, első lépésként 2008-ban több mint 80 agrár- és élelmiszer-feldolgozó vállalat

kozást látogatott végig és beszélgetett el a menedzsmenttel, illetve a tulajdonosokkal a stratégiaalkotás megalapozása érdekében. Az így összeállított tükör, amely az ágazatot és legfőképpen annak problémáit mutatja be, kifejezetten kritikus, és egyben önkritikus. A legátfogóbb következtetés az, hogy az elmúlt években a legfőbb probléma és így a legfontosabb megoldás is magukban az ágazat szereplőiben rejlik. Ezzel szemben az ágazat szereplői úgy érzik, hogy – bár nyilvánvalóan mindenkinek van sóprögetni valója a saját háza táján – a magyar mező- és élelmiszer-gazdaság legfontosabb versenyképességet befolyásoló gondjai nem ágazati jellegűek, hanem horizontálisak, az egész mező- és élelmiszer-gazdaságot, sőt a teljes magyar gazdaságot sújtják. Vagyis a jelenlegi makrogazdasági feltételek mellett a túlélés is csoda, a fejlődés inkább csak elméleti lehetőség.

Fontos következtetés továbbá, hogy – a piaci szereplők véleménye alapján – a közönség élelmiszerpiacához tartozó Magyarországon a spontán piaci mechanizmusok önmagukban nem garantálnak méltó jövőképet, a magyarországi agrár- és élelmiszer-feldolgozást végző vállalkozók nem egyenlő feltételek mellett versenyeznek a piacon.

Fontos továbbá, hogy minden próbálkozás kudarcra ítélt, ha a magyarországi agrárgazdaság nem képes a társadalom és a külvilág megértését, majd támogatását megszerezni.

A problémák számbavételét követően az Agrárgazdasági Kutató Intézetben, a megoldási lehetőségekre példaszerűen, ún. operatív mátrixot alkottak, melyben a sorok a legégetőbb problémákat tartalmazták, az oszlopok pedig nagyobb csoportokba foglalva a megoldási lehetőségeket tartalmazzák. A döntéshozók ezekből kiválaszthatják és végrehajthatják a számukra elfogatható megoldásokat. Például a *piacra jutás feltételeinek romlása, az*

importárúk arányának növekedése problémához kapcsolódó megoldások:

- *Marketing*: források növelése, prémiumtermékek, földrajzi árujelzők és minőségi védjegyek használatának erősítése.
  - *Gazdaságpolitikai feladat*: szociális segélyek kiváltása ételmisszersegélyekkel, helyi termékek értékesítésére szakboltok, regionális bolthálózat létrehozása („magyar lánc”).
  - *Hatósági feladat*: nyomon követhetőség feltételeinek megteremtése és ellenőrzése, az ételmisszer-forgalmazók fokozott ellenőrzése.
  - *Vidékfejlesztés és támogatáspolitikai feladat*: a feldolgozottság fokát növelő, fogyasztói szokásokhoz alkalmazkodó pályázatok előnyben részesítése.
  - *Logisztika*: térségeket és vertikumokat átfogó koordinált fejlesztési programok.
- A hazai mezőgazdasági és ételmisszeripari vállalkozások véleménye alapján komoly probléma a *kereskedelemerőfőlénye*, ehhez kapcsolódó megoldások például:
- *Marketing*: a kereskedelem visszaéléseinek nyilvánossá tétele a nyomtatott és elektronikus médiában.
  - *Gazdaságpolitikai feladat*: szigorúbb állami és önkormányzati szabályozás.
  - *Hatósági feladat*: a kereskedelmi láncokkal szembeni szankciók szigorítása (bezárás).
  - *Koordináció és együttműködés*: az Etikai Kódexben elfogadottak gyakorlati végrehajtása.
  - *Logisztika*: termelők, feldolgozók részéről önálló kereskedelmi csatornák működtetése.
- Magyarországon jelentős probléma a *feketegazdaság* magas aránya a termékpiályákon. Az ehhez kapcsolódó megoldások a következők:
- *Marketing*: zöldszám és honlap az illegális tevékenységek bejelentéséhez.
  - *Gazdaságpolitikai feladat*: az élőmunkát terhelő adó- és járulékkerhek csökkentése.

- *Hatósági feladat*: az alkalmi munkavállalás újraszabályozása, szigorú input-output elszámolás.

A *tudatos fogyasztói magatartás* hiánya nagyon sok egyéb problémának is az alapját adja, ehhez kapcsolódó megoldások:

- *Marketing*: fogyasztóvédelmi felvilágosító programok támogatása.
- *Hatósági feladat*: védjegyzrendszerek alkalmazása.
- *Oktatás, kutatás, szakképzés*: tudatos fogyasztói magatartásra nevelés már gyermekkortól (iskolai tananyagként).

Ehhez hasonlóan az ágazatokhoz is készültek a specifikus problémákat számba vevő operatív megoldási mátrixok. Ezek alapján – mivel az átfogó agrárstratégia-nak ki kell térnie az ágazati arányokra is – szükséges (1) a megújuló mezőgazdasági energiatermelés, (2) a kertészeti vertikumok, (3) az állattenyésztési vertikumok komplex fejlesztési terveinek az elkészítése.

Mindezek alapján a készülő átfogó agrárstratégia-nak állást szükséges foglalni néhány meghatározó „dilemmában”:

- A hazai piac megtartása, visszaszerzése.
- A külföldi tőke szerepe, amikor a központ-periféria ellentétek élesednek, és bizony jellemzően a leányvállalatok hátrányára.
- A birtokpolitika, hiszen a földpiac konzerválása nem segíti a versenyképességet.
- Az ételmisszer-feldolgozás versenyképességének javítása, hiszen e nélkül alapanyag-termelő, munkahelyeket exportáló országgá válhat Magyarország.
- A logisztikai rendszerek fejlesztése nélkül elképzelhetetlen az exportteljesítmények növelése.
- A gyorsuló ütemben érzékelhetővé váló klímaváltozásra adható válaszok.
- Az ágazati arányok alapvető foglalkoztatottsági hatásai.
- A Közös Agrárpolitika 2014-2020 időszakra várható alakulása, ezért érde-

mes belátható időn belül hivatalos magyarországi álláspontot kialakítani a jelenleg is folyó vitában.

AZ AGRÁRSTRATÉGIA SZÜKSÉGESSÉGE

Róna Péter c. egyetemi tanár szerint azért sürgető az agrárstratégia, mert megváltozott a piaci helyzet. A jelenlegi gazdasági válság az 1929-33-as válsággal mutat hasonlóságot, egyrészt súlyosságát tekintve, másrészt a kiváltó ok tekintetében. Mindkét válságot az addigi húzóágazat kifulladására indukálta. A 20-as, 30-as években a vasút hatékonyságnövelő képessége érte el az ember által kihasználható maximumot, a mostani válságban pedig az információs technológia okozta fejlődés fénykorának vége érkezett el. A mezőgazdaság szempontjából reménykeltő lehet, hogy – a világtendenciákat és folyamatokat figyelembe véve – az új húzóágazat jó eséllyel a környezetvédelem, környezetmegőrzés lehet.

Magyarországon az elmúlt években az is kiderült, hogy a rendszerváltozás paradigmája kifulladásra, mivel az nem az ország komparatív előnyeire, a hazai munkaerőre épült, hanem a hozzánk érkező külföldi (jellemzően nyugat-európai) tőke eredményezte a gazdasági és a társadalmi modernizációt. A társadalomnak az a része, amely nem volt képes elég gyorsan alkalmazkodni, egyszerűen leszakadt, és ezért jelenleg a társadalom negyede, harmada működésképtelenné vált. Ráadásul ezen paradigma eredményeként egyéb problémák is kialakultak.

A magyar mezőgazdaság minden területen elvesztette ármeghatározó képességét. A hazai vertikumok jellemzően mások által meghatározott áron állítanak elő jobbara nyersanyagot, félkész terméket, vagy bér munkát végeznek, és mások által meghatározott áron vásárolnak termékeket és szolgáltatásokat. Ez alapvetően kiszolgáltatott pozíció! E szerkezetben a kuta-

tás, fejlesztés és innováció is a bér munka szintjére süllyed. Az ágazat jelentős hozzáadott értéket nem állít elő, és mivel a fogyasztótól messzire került, a képződő jövedelemnek is csak elhanyagolható részéhez jut hozzá. Ez a pálya nem rejt kitörési lehetőséget.

A problémák megoldásának legkiszakadóbb módja az lenne, hogyha saját termelési láncokat hoznának létre. Melyek a legfontosabb, döntést és figyelmet érdemlő kérdések:

- *A magyarországi mezőgazdaság elvesztette a társadalom bizalmát.* Jelenleg Magyarországon gyakorlatilag senki nem lát kitörési pontot, lehetőséget az agráriumban. Ezen kép átalakításában az első lépés a mezőgazdaság és az élelmiszeripar képének teljes átalakítása. Azért olyan rossz a társadalom elképzelése az agrárgazdaságról, mert a hazai mező- és élelmiszer-gazdaság szövetséges, társ nélkül maradt. Ezeket a kapcsolatokat fel kellene újítani, meg kellene reformálni, elsősorban a természetes szövetségekkel. A tudomány és a technológia sokkal jelentősebb szerepet játszhatna a vertikumok gyakorlati működésében. Új struktúrában az ágazat motorja, útmutatója, a versenypozíció erősítője, nem pedig a megrendelések teljesítője a K+F+I. Továbbá mivel a mezőgazdaság a környezet karbantartója is, a környezetvédelem és mezőgazdaság kapcsolatának erősítése természetes igény.

- *Legalább ilyen fontos a lépték kérdése.* Mivel Magyarország nem nagy ország, ezért nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy teljesen semleges legyen az iparágak közötti döntésben. A gazdaságstratégia központosítása szükséges, mert a forrásokat csak meghatározott szektorok K+F+I-ra indokolt fordítani. Magyarország nem lehet minden téren versenyképes, ezért szükséges megállapítani, melyek azok az ágazatok, amelyek számíthatnak komparatív előnyök érvényesítésé-

re. Ez a vízellátottságra épített mezőgazdaság és élelmiszeripar, a hozzákapcsolódó környezetvédelemmel!

- *A megfelelő lépték, a társadalmi re-integráció és az árképzést befolyásoló erő létrehozatalához a legalkalmasabb forma* – a nyugat-európai tapasztalatok alapján – *a szövetkezet*. Természetesen itthon ez érzékeny kérdés, de az eddigiekben felvázolt elképzelés csak ebben a formában lehet életképes, és megérné, mert az ágazat versenyképessége, jövedelemtermelő képessége ekkor teljesebben ki.

A vita bevezetéseként *Éder Tamás* kilenc pontban fogalmazta meg az ágazat jövőjét meghatározó kérdéseket:

- *Agrár- vagy élelmiszer-gazdasági stratégia?* A versenyképesség fejlesztése csak a teljes termékpályában valósítható meg, ezért az utóbbi, vagyis az élelmiszer-gazdasági stratégia kialakítása a célszerű.

- *Növénytermék-, vagy növényi- és állatiermék-előállító Magyarország?* A jelenlegi gazdasági folyamatok inkább az első verzió irányába mutatnak. Tudomásul kell venni ennek a foglalkoztatottságra és az iparra gyakorolt hatását.

- *Energia- és élelmiszer-, vagy csak élelmiszer-előállító mezőgazdaság?* Ugyanis az első esetben szükség van a GM-növényekre, a másik esetben ez alapvetően nem fontos.

- *Földkérdés.* A földhasználat vagy a földtulajdon kérdésének megoldása sürgető, mert e nélkül elképzelhetetlen a versenyképes mezőgazdaság. Politikai szempontból jobban kezelhetőnek tűnik a földhasználat-szabályozás megreformálása.

- *Termékpálya integrációk.* Legyen preferált gazdasági formája az integrációnak? Fontos az integrációk vertikális bővítésének lehetőségét megteremteni, javítani.

- *Az állam szerepének meghatározása.* A gazdasági, támogatási szerep, a tűzoltás és konfliktusok kezelése helyett inkább a célzott és horizontális támogatások

szerepének és mértékének előtérbe állítása a kívánatos.

- *Az agrár- és vidékpolitika viszonya.* Az agrárpolitika célja a vidéken tartás?

- *Protekcionista vagy exportorientált kereskedelempolitika?* Egyszerre nem lehet két lovon ülni, vagy piacot védenek, vagy exportlehetőségeket javítanak.

- *Tragikus az ágazat PR-ja.* A folyamatos panaszkodás nem tesz jót a társadalmi elfogadottságnak. Fontos objektíven bemutatni, a fogyasztóknak/adófizetőknek mennyibe kerül és mit állít elő a magyar mező- és élelmiszer-gazdaság.

A vitában elsőként *Szanyi Tibor* országgyűlési képviselő a legsürgetőbb problémának a földkérdést jelölte meg. A megoldás az állami elővásárlási jog gyakorlatának kiszélesítése lehetne. Célszerű, hogy a kedvezményezettek a szövetkezeti tagok legyenek. Emellett fontos szerepet tölthetnek be a szociális földprogramok is. A másik kulcskérdés az agrártámogatások társadalmi elfogadottsága, hosszú távon az állampolgáronként 50 ezer Ft támogatás valószínűleg nem tartható, ezért egyre inkább az innovációt indokolt támogatni.

Cselőtei László akadémikus véleménye szerint – emlékeztetve *Erdei Ferenc*re – „a lehetséges cselekvés a legjobb cselekvés”. Az agrárstratégiában mindenképpen foglalkozni kell: a kicsi-nagy ellentét és problematikával; a hozzáadottérték-előállítás erősítésével; az öntözött területek arányának növelésével.

Láng István akadémikus megjegyezte, hogy a mezőgazdaságnak a jelenleginél sokkal komolyabb figyelmet szükséges fordítania a klímaváltozás várható hatásaira, hiszen ezek a változások gyorsabban és drasztikusabban következnek be, mint ahogyan ezt az emberek várják.

Kovács Ferenc akadémikus szerint fontos, hogy legyen új agrárstratégia, de mivel az ezt megelőző három nekifutási kísérlet sikertelen volt, a türelmetlenség egyre tapinthatóbb. Az agrárstratégia mindenképp

pen térjen ki az innovációra, mivel a kutatások összehangolása és tervezése fontos, akárcsak az agrár-felsőoktatás átszervezése is kulcskérdés, és a mezőgazdasági intézményrendszer javítása.

Mészáros Sándor arra hívta fel a figyelmet, hogy a stratégiaalkotás rendkívül komplex feladat, ahol már a cél meghatározása is sokrétű lehet. Cél a tőkefelhalmozás és a tulajdonosváltás a magyarok javára a mezőgazdaságban és élelmiszerfeldolgozásban, és cél az ármeghatározó erő megszerzése, amelyet alapvetően a világpiacon tendenciák határoznak meg. Ezek alapján négy forgatókönyv rajzolódik ki: ármeghatározó erő erős és gyenge, tőkehelyzet erős és gyenge. Ezekre szükséges különböző stratégiákat kidolgozni.

Szűcs István (Debreceni Egyetem) szerint az új agrárstratégia kulcspontja a birtokstruktúra átalakítása. Másik alappillére a hatékonyság javítása. Emellett fontos kitérni a belső piacvédelem lehetőségeire is.

Forgács Csaba szerint integrált vertikális stratégia szükséges, ami kitér az úgynevezett központi rendszereknek az agrárium szempontjából kívánatos változásaira is. A hozzászólásokhoz kapcsolódóan megjegyezte, hogy a szövetkezések eredményessége professzionálisan mérhető, vagyis igazolhatóan javítja az ágazat pozícióját.

Tóth József hozzászólásában jelezte, reméli, mindenki egyetért azzal, hogy a legfontosabb cél a biztonságos és jó minőségű élelmiszer-előállítás, és feltette a kérdést:

mi a fontosabb, a versenyképesség javítása vagy a vidék megtartó erejének megőrzése? Ha ezt az alapkérdést eldöntjük, az önmagában értelmezhetővé teszi a többi kérdést is.

Szukics József (Agrárkamara) leszögezte, hogy a tudományos eredmények és az innováció nem mindig jut el a megfelelő helyre, szolgálva a versenyképesség fejlesztését. Az agrárium „PR”-ja katasztrofális, senki nem magyarázza el, hogy miért fontos és miért támogatott a mezőgazdaság.

Popp József hozzászólásában a környezetvédelmet és az állatjólétet a piacvédelem modern formájaként állította be, amelyeknek a szerepe a 2013-2020 közötti tervezési periódusban egyre jelentősebb lesz. Az összefogások esetében nem a gazdasági forma számít (szövetkezet vagy kft.), hanem a termelők horizontális együttműködése, ez azonban egyelőre nem túl sikeres Magyarországon, mivel tőkeszegények. Véleménye szerint a WTO-hoz kapcsolódó kérdésekben Magyarország – mivel agrár-export-pozitívummal rendelkezik – a jelenleginél liberálisabb pozíciót foglalhatna el. A földkérdés fontos probléma, politikai okok miatt mégsem oldható meg a közeljövőben.

Katonáné Kovács Judit (Debreceni Egyetem) felhívta a figyelmet a mezőgazdaság közjóság-előállítási szerepére.

Solti László akadémikus a megbeszélés rövid lezárásaként megállapította, hogy bár a mai vitának vége, de a stratégiaalkotás tovább folytatódik.